

Gyermán Tibor

A HÁGAI KONVENCIÓ ÉS AZ ORSZÁGOS MŰEMLEKVÉDELEM

(A konzervátorok és műemlékvédők IV. országos
tanácskozása)

A Létünk 1981/5. számában írtam a műemlékvédelemről, történelmi gyökereiről, illetve arról, hogy mit tekintünk műemléknek. Most a hágai konvencióval foglalkozom abból az alkalomból, hogy az idén november 4—6. között tartottuk meg Eszéken a konzervátorok és műemlékvédők negyedik országos tanácskozását, melyen jelen voltak a regionális, a köztársasági és a tartományi műemlékvédelmi intézetek, valamint más rokon intézetek képviselői.

A tanácskozáson beszámoltak az utóbbi két év munkájáról, majd a köztársasági küldöttek szóltak arról, hogy milyen intézkedéseket kell foganatosítani az ingó és ingatlan műemlékek megmentése érdekében elemi csapás és fegyveres összetűzés esetén. Részletesen kitértek a hágai konvenció hazánkra vonatkozó kitételeire és megvitatták az egyes műtárgyak Jugoszláviából való kivitelét, illetve behozatalát.

Napjainkban a műemlékek védelme, konzerválása már nemcsak országos érdek, hanem egy-egy jelentős épületet, festményt, műtárgyat az UNESCO és az ICOMOS is nemzetközi védelemben részesít. Hazánk ugyancsak tagja a fenti szervezeteknek. A műemlékvédelem nemzetközi jogszabályzata 1954-ben Hágában látott napvilágot. Ugyanis az UNESCO javaslatára itt tartottak egy nemzetközi értekezletet, melynek az volt a célja, hogy szabályozza a bonyolult kérdéseket. 1954-ben 56 ország 86 képviselője jelent meg Hágában, s az ott hozott konvenciót eddig 68 ország fogadta el. Jugoszlávia sorrendben ötödikként foglalta alkotmányba a konvenció pontjait.

A hágai konvenció ma már nemzetközi szinten biztosítja a szervezett műemlékvédelmet. Nemzetközi mivoltának fontosságát az is bizonyítja, hogy manapság egyre gyakoribbak a fegyveres összetűzések, a lokális háborúk, melyek közvetlenül veszélyeztetik a műkincseket. Egy-egy közkinccs elpusztulása pedig pótolhatatlan veszteség. A korábbi háborúk rombolásait pl. még manapság sem sikerült teljesen helyreállítani. A konvenciónak az ICOMOS tevékenységének, valamint a műemlékvédel-

mi intézeteknek az a céljuk, hogy az ingó és ingatlan értéket az emberek, az emberiség közkinccsévé tegyék és átmentsék az utókornak. A vezérmotívum: A jövő a múltra épül.

A hágai konvenció betartása igen összetett kérdés, mert az egyetlen szankció az emberi felelősség. Hazánk a hágai konvenciót az elsők között ratifikálta, mivel tudatában vagyunk, hogy Jugoszlávia igen gazdag műemlékekben. A konvencióból eredő feladatok a műemlékvédelmi intézetekre hárulnak. Az intézetek tevékenysége pedig mind több és jobb szakember munkáját igényli. A mindennapi munkában ugyanis nagyon fontos az információ, a pontos dokumentáció és a más intézményekkel való együttműködés. Ennek érdekében pedig mielőbb össze kell írni a műemlékeket, elvégezni az értékek klasszifikálását, majd gondoskodni a restaurálásukról. Lényeges a további együttműködés a társadalmi-politikai szervekkel és az oktatási intézményekkel is.

A Szövetségi Végrehajtó Tanács keretében működő koordinációs bizottság feladata összehangolni az intézetek munkáját a konvencióval. Az intézetek pénzelését az öngazgatási érdekközösségek biztosítják, de egyre fontosabbakká válnak az öngazgatási megegyezések és a társadalmi megállapodások is.

A konvenció voltaképpen nemzetközi szerződés, melyet az aláíró országok törvénybe iktatnak, így járt el Jugoszlávia is. A konvenció valóra váltásában legnagyobb szerepük a műemlékvédelmi intézeteknek, valamint a társadalmi-politikai közösségeknek van. Az intézeteken keresztül biztosítani kell azokat a helyiségeket, ahová szükség esetén deponálhatók a ingó műértékek, nemcsak a múzeumokból, levéltárakból, hanem személyi vagy társultmunka-alapszervezeti tulajdonból is. Ez a munka gyakran jogi eljárásokat is igényel. Tekintetbe kell venni azt is, hogy a személyi tulajdont képező értékek felett a tulajdonos monopol, illetve kizárólagos jogot élvez. Az alkotást nagyobb értékűvé vagy közkinccsé nyilvánítás esetén társadalmi védelem alá helyezik. Az összeírás és a nyilvántartás törvényes kötelezettsége az intézetnek. Ez pedig az 1962-ben elfogadott párizsi rezolúciókból fakad.

A nyilvántartás egy igen fontos dokumentum, mert csak általa helyezhető védelem alá a műalkotás. A párizsi rezolúció értelmében a nemzetközi regisztrálás is egy igen bonyolult jogi eljárás. A kategorizálás után válhat egy város, városrész, épület vagy természeti környezet, egy-egy műalkotás nemzetközi közkinccsé. Ez határozza meg nemzetközi státusát is.

A konzervátorok és a műemlékvédelmi intézetek harmadik országos tanácskozásán (1979, Titograd) részletesen foglalkoztak az ICOMOS alapszabályzatával, annak hazai szabályzatokba illesztésével. Szekciót alapítottak az ingó műemlékek konzerválására, a konzervátorok továbbképzését irányozták elő, és azt, hogy minél több fiatal szakember fejezze be a hathónapos ICOMOS-tanfolyamot Rómában. A műemlékvédelmi intézeteknek bele kell illeszkedniük az öngazgatási viszonyok fejlődési szintjébe, s együtt kell működniük a rokonintézetekkel. Minden

egy-
tézetek és a konzervátorok országos elnökségével és az ICOMOS-szal Hatáskörükbe tartozik az ingó műértékek kivitelének és behozatalának ellenőrzése, együttműködve az országos vámhatóságokkal. A kivitt és behozatalt a Szövetségi Végrehajtó Tanács 1973-as rendelete, majd az 1974. évi alkotmány véglegesíti.

A konvenció nemzetközi alkalmazási formájáról, jogi eljárásairól, módszereiről manapság két szemlélet dominál. Az egyik az ún. monisztikus, mely szerint közvetlenül kell alkalmazni a konvenciót, úgy, hogy az illető ország a maga szabályzatába foglalja. Eszerint a határozatok primáris helyzetben vannak és egyenes úton beolvasztják őket az egyes országok törvényeibe. Így járt el Jugoszlávia is. A másik szemlélet az ún. dualista, mely szerint az alkalmazás az adott állam szuverenitása.

A műemlékek iránti felelősség nemcsak az intézetek vagy múzeumok, levéltárak feladata és ügye, hanem az egész társadalomé. Ennek teljes megvalósítása csak az öngazgatási és hatalmi szervekkel való együttműködéstől függ. Ott, ahol ezt saját ügyüknek tekintik, az eredmény sem marad el.

Számos műemlék cserél gazdát vagy kerül antikváriumba anélkül, hogy arról az intézet vagy múzeum értesülne. A személyi tulajdonban levő értékek ma még nincsenek nyilvántartva, vagy a nyilvántartás nem teljesen megbízható. A konvenció 10. pontja értelmében minden adásvételről vagy ajándékozásról értesíteni kell az intézetet. Ez egyaránt vonatkozik a személyi és köztulajdonban levő értékekre. Ennek érdekében tett lépéseket az 1975. évi belgrádi szimpozium. Érvényesítéséért több határozatot és rendeletet hoztak, melyek lehetővé teszik egy szélesebb síkon ható megállapodás vagy öngazgatási megegyezés létrehozását. Társadalmi megállapodásokkal kell biztosítani az intézetek tevékenységét. Ennek törvénybe foglalását a Szövetségi Végrehajtó Tanács illetékes komissziója végzi, szem előtt tartva a konvencióba foglaltakat. A kategorizált műemlékeket nemzetközi nyilvántartásba javasolják, mert csak így juthatnak a konvenció, valamint az ICOMOS védelme alá.

1979—1980-ban a világ közkinccseinek nyilvántartásába került a dubrovnikai óváros, Split történelmi magva a Diocletianus palotával, a Szopotyani kolostor, valamint Ohrid és Kotor természeti környezetével. Természetesen több minden van még, ami értékénél fogva mielőbb a nemzetközi nyilvántartásba kerülhet. Számos műemlék dokumentációi sem teljesek, nincs is olyan intézményünk, amely begyűjtené és értékelné az adatokat, elvégezné a klasszifikálást. Ennek érdekében született az a javaslat, hogy hozzanak létre egy jugoszláv központot, amely begyűjtené az adatokat és elvégezné leltárba vételüket. Illetékességébe tartozna az ingó és ingatlan műemlékek országos számontartása és javaslatára a nemzetközi védelem alá helyezése. Ettől függetlenül a regionális műemlékvédelmi intézetek jog- és hatásköre nem csökkenne.